

Nedílnou součástí ESSLLI bývá tradičně konference ve formální gramatice, která se v roce 2013 konala po osmnácté. Konference je zaměřena na výzkum a aplikace formálních a matematických metod při zkoumání přirozeného jazyka a příspěvky pokrývají oblasti formální a počítačové fonologie, morfologie, syntaxe, sémantiky i pragmatiky. Letos byla zvláštní pozornost věnována Lambekovým kalkulům, posluchače dle diskuse zaujala také plenární přednáška Chung-chieh Shana s názvem *Od distribuční sémantiky k formální gramatice a zpět*, odkazující se k mnoha praktickým důsledkům aplikace obou těchto disciplín při práci s velkým množstvím jazykových dat.

Nabídka letní školy ESSLLI bývá doplněna také o studentský panel, v rámci kterého je asociací FoLLI udělována cena za nejlepší dizertaci v oboru, E. W. Beth Dissertation Prize. Pro rok 2013 byla udělena dvěma studentům, a to ze Stanfordské univerzity a z Univerzity v Lorraine. Příspěvky ve studentské sekci by se měly týkat několika oblastí, na výběr jsou logika a jazyk, jazyk a informatika, případně logika a informatika a jsou představovány jako prezentace nebo ve formě posteru. Sborník ze studentské části pak vydává nakladatelství Springer, které také udílí svou vlastní cenu za nejlepší prezentaci a nejlepší poster v daném ročníku.

Příští ročník European Summer School in Logic, Language and Information se uskuteční 11.–22. srpna 2014 opět v Německu, hostit jej bude univerzita v Tübingenu. Bližší informace je možné získat na internetové adrese <<http://www.esslli2014.de/>>.

Kateřina Veselovská

THEORETICAL ISSUES IN SIGN LANGUAGE RESEARCH CONFERENCE AND SUMMERSCHOOL (TISLR 11), 7.-13. 7. 2013, UNIVERSITY COLLEGE LONDON

Osobnosti lingvistiky znakových jazyků, jako jsou Trevor Johnston, Adam Schembri, Ceil Lucas, Peter C. Hauser, Christian Rathman, Gauran Mathur, Bencie Woll, Karen Emmorey, Susan Fischer aj., v Londýně představili své nové výzkumy a hypotézy, na kterých právě pracují či pracovali. Této události, kterou letos zorganizovali pracovníci známého londýnského Deafness Cognition And Language Research Centre (DCAL), se zúčastnilo přes 400 delegátů z celkem 35 zemí světa, mezi nimi i studenti pražského oboru čeština v komunikaci Neslyšících.

Témata z oblasti lingvistiky znakových jazyků, která se, jak bylo vidno z příspěvků, ve světě řeší, jsou zaměřena především na psycho- a neurolingvistiku. Jenom o metodě tzv. eye-trackingu se na konferenci i letní škole hovořilo několikrát. Eye-tracking je technologie, která původně sloužila v armádě ke sledování pohybů lidského oka. Současné přístroje zaznamenávající pohyby očí umí sledovat, kam se člověk dívá, na co zaostřuje a které pohyby vnímá intenzivněji a které selektuje. Výsledky, jež tímto měřením vznikají, slouží k dalším výzkumům, které se zabývají především akvizicí neslyšících dětí v souvislosti s rozvojem myšlení a kognitivního chápání. Konkrétně si výzkumníci pokládají např. tyto otázky: může a ovlivňuje vizuálně motorický jazyk kognitivní myšlení?, liší se pohyby obličeje a očí u lidí, kteří jsou aktivní uživatelé zna-

kového jazyka, od těch, kteří nejsou?, ovlivňuje typ jazykového kódu lidské myšlení? Eye-tracking je nejvíce spojen s laboratoří Karen Emmoray v San Diegu. Informace do Evropy však přijela šířit Robin Thompsonová, která do letošního letního semestru působilá na DCAL University College of London, od září pracuje v Bristolu.

Nejzajímavější příspěvky přednesli pracovníci Rochester Institute of Technology (R.I.T), kde je hlavní a velmi důležitou osobou Peter C. Hauser, neslyšící klinický neuropsycholog, jenž zde řídí Deaf Studies Laboratory — tým asi 12 slyšících i neslyšících výzkumníků. Svůj příspěvek zahájil zdůrazněním potřeby kvalitní spolupráce svých kolegů. Jako samozřejmost vnímá smíšený tým slyšících i neslyšících odborníků, jelikož právě to ho vede k těm nejkvalitnějším výsledkům. Výzkumy, které na tomto pracovišti probíhají, jsou zaměřené především na pomocné technologie při výuce neslyšících dětí. Z hlediska psycholingvistiky a neurolingvistiky se zaměřují na metodu výuky znakového jazyka neslyšících, tak i slyšících dětí i dospělých nebo také na produkci rodilých uživatelů znakového jazyka. Nejnovější výzkum, na kterém se v Rochestru pracuje a který Peter C. Hauser představil, se týká tzv. netypických uživatelů znakového jazyka (*atypical sign user*). Za takového netypického uživatele bychom v našem kontextu mohli označit osobu, která trpí poruchou dyslexie, dysgrafie či poruchou učení. Pro výzkum tohoto typu je třeba vědět, kdo je to typický uživatel znakového jazyka a na tomto základě vymezit uživatele netypické. V této souvislosti představil Peter C. Hauser různé typy testů, jak jednotlivé jevy zkoumat. Jedná se o testování prostorové paměti, vizuální představitosti, gramatických jevů, fonologických aspektů znakového jazyka, kognitivního vnímání, porozumění promluvy nebo vnímání pohybů obličeje. Testy vyšetřují celkový stav uživatele znakového jazyka a na základě sestavených měřítek pro hodnocení vydělují různé skupiny netypických uživatelů. Z případových studií bylo evidentní, že chyby mohou uživatelé dělat ve všech rovinách jazykového plánu. Pro vyvození konkrétních a jasných závěrů je třeba více případových studií, ze kterých by se vymezily a definovaly jednotlivé poruchy. To, na co je třeba se zaměřit v rámci aplikované lingvistiky, je vytvoření intervenčních programů pro kojence, starší děti a jejich rodiny, které pro komunikaci používají znakový jazyk, eliminovat chyby fixované při akvizici — vytvořit nástroje pro snadný jazykový vývoj dítěte, zaznamenávat postup při akvizici, vytvořit postup, jak dále pracovat na jazykovém vývoji netypických mluvčích.

S neméně zajímavým příspěvkem vystoupil neslyšící profesor Gallaudetovy univerzity Gaurav Mathur, který se společně s Christianem Rathmanem z Univerzity v Hamburku zabývá morfologií znakových jazyků. Na základě amerického (ASL), německého (DGS) a japonského (Nihon Shuwa) znakového jazyka definovali jistý přístup k systému morfologie znakových jazyků. Základem je dělení morfologie na sekvenční (*concatenative*) a simultánní (*non-concatenative*). Příklady k tomuto dělení v mluvených jazycích uvedli z angličtiny. Příkladem sekvenční morfologie by bylo například sloveso *walk*, které má v přítomném čase tvar *walk*, v minulém *walked*, lineárním přidáním sufixu *-ed* utvoříme minulý čas. Příkladem simultánní morfologie je dle stejného paradigmatu sloveso *run*, které má v přítomném čase tvar *run*, v minulém *ran*. Dochází tak ke změně uvnitř tvaru slova, tedy ze simultánního pohledu vložení/přidání gramatického významu v rámci jednoho slovního tvaru. Ve znakových jazycích pak dochází ještě k vydělení dvou typů simultánního dělení. Pod první typ bychom zařadili číselnou

inkorporaci a tzv. aspectual modulation. Číselná inkorporace znamená, že do dvou fixních parametrů znaku je vložen nový, který specifikuje počet. Aspectual modulation byla vysvětlena jako přidání morfému vyjadřujícího určitý způsob ke slovesu — jedním znakem pak ukazujeme význam ‚nepřetržitě studovat‘. Ke druhému typu se řadí slovesná shoda: dát něco někomu — tobě, mně, vám. Flexe je zde organizována pohybem ruky směrem k osobě/osobám, které jsou adresátem. Sem se řadí také klasifikátorové konstrukce. První typ se vyznačuje používáním pevně daných morfémů, je nezávislý na prostoru a má tendenci být ikonický. Druhý typ zahrnuje takové znaky, u nichž je minimálně jeden morfém neurčený a pro konkrétní sdělení využívá znakovací prostor (např. jet do kopce — pohyb nahoru). Tento typ je nutně závislý na prostoru a na konceptuální struktuře. Toto dělení pak přináší charakteristiku sekvenční a simultánní morfologie. Simultánní morfologie je oproti sekvenční ve znakových jazycích univerzální, typická je pro ni sémantická koherentnost, vztahuje se ke kognitivnímu myšlení, je produktivní, nepracuje s derivací afixů, ale především se slovesnou shodou a s používáním klasifikátorových konstrukcí. Důležité je zmínit, že parametry znaku byly v tomto příspěvku vnímány jako nejmenší části morfologického systému — morfémy. V našem kontextu se uvažuje o parametrech znaku jako o fonémech.

Opomenuto samozřejmě nezustalo ani téma korpusu znakových jazyků. Nejvíce prostoru bylo věnováno australskému korpusovému systému ILAN; o možnostech jeho užití hovořil Trevor Johnston a o anotaci jednotlivých znaků Adam Schembri. Druhý korpusový program ILEX byl zmíněn v kontextu přednášky polské Pracovny lingvistiky ve Varšavě, kde se v současné době připravuje spuštění korpusu polského znakového jazyka. Několik zajímavých témat, která byla součástí konference, zmíním už jen namátkou: fonologické aspekty důležité při osvojování jazyka, katalánský znakový jazyk a jeho specifika, komunity v rozvojových zemích, kde se užívá znakový jazyk v různých enklávách vymezených svou komunikací beze slov aj.

Jazykem konference byla angličtina, britský znakový jazyk a americký znakový jazyk. Tlumočníci, kterých bylo k dispozici zhruba dvacet, odvedli skvělou práci. Přítomni byli i tlumočníci, kteří tlumočili z mluvené angličtiny do jiných národních znakových jazyků. Náš tlumočnický chyběl, česká výprava se totiž bohužel skládala pouze ze slyšících studentů. Byli jsme tam vlastně tak trochu inkognito, jelikož se nikde neobjevoval náš český znakový jazyk, nepřivezli jsme si poster a ani jsme neprezentovali žádný příspěvek. V tom jsme zaostali např. i za Polskem, které příspěvek i poster přivezlo; členy odborného týmu, který z Polska přijel, byli navíc i neslyšící odborníci.

Příští setkání tohoto typu proběhne za tři roky v australském Melbourne a za šest let v německém Hamburku. Možná bychom se měli cíleně zaměřit na výzkum a naši malou zemi i malý obor zviditelnit právě v této oblasti. Berme to tak, že jsme se v Londýně „rozkoukali“ a zjistili, jak to ve světě chodí. Věřím tomu, že potenciál, který se ve spoustě studentů a pracovníků oboru čeština v komunikaci neslyšících skrývá, bude příště zužitkován. Nebojme se a přispějme příště také dobrým vínem do džbánu lingvistiky znakových jazyků.

Abstrakty k jednotlivým příspěvkům z konference jsou ke stažení na stránkách DCAL v sekci TISLR 11: <<http://www.ucl.ac.uk/dcal/tislr/tislr-programme>>.